

ישוע ויחסו למסורת

מאת דוד שלמה שמירא

במתיא (יב, א'ח) מסופר על תלמידיו של ישוע שבעברם עם רבם דרך שדה־דגן ביום השבת קטפו מלילות בידם להשביע רעבונם. וכאשר ראו הפרושים חילול שבת זה שאלו את ישוע: הלא תלמידך עושים מה שאסור לעשות ביום השבת, השיב להם שדוד ונעריו אכלו את לחם הפנים כשהיו רעבים, ושהכהנים עובדים עבודה ביום השבת בבית־המקדש. לפי דברי מתיא, הוסיף ישוע להתפאר שהוא גדול מבית־המקדש, והוכיח למגנים את תלמידיו שהם אינם מבינים את דברי הנביא: כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו, ז), ושבן־האדם הוא אדון השבת. באווגליון של מרקוס שונה הסיפור קצת, וגם חסר בו פרט חשוב (ב, כג'כח). במרקוס מסופר שהתלמידים קטפו מלילות, אבל לא מסופר שהיו רעבים. גם נוסף שם שישוע אמר שהשבת נוצר בשביל האדם ולא האדם בשביל השבת, לפיכך בן־האדם הוא אדון השבת. ועוד בה שלישיה, בספרו של לוקס (ו, א'ה) נוסף שהתלמידים קטפו את השבלים ומללו מלילות בידיהם, ושאלו את מתיא הפרושים התאוננו לתלמידים גופם: מדוע אתם מחללים את השבת (במתיא ובמרקוס ישוע הוא הנשאל), רק שישוע המליץ בעדם על פי הדברים המובאים בשאר הספרים שדוד ונעריו אכלו מלחם הפנים ושבן־האדם הוא אדון השבת (לפי נוסחה אחת אמר שבן־האדם הוא האדון גם של השבת¹).

כאן מצא בעל־דין מקום לדבר גבוהה־גבוהה על רוח אהבת האדם והחן והחסד שרצופים בהם דברי ישוע, בניגוד להשקפת הגוקשה של החוקיות של הפרושים. יש שאף מצאו הקבלה ליחסו של ישוע לשבת ביהדות הליבראלית של המאה התשע־עשרה². ברם, השאלה הקשה עדיין במקומה עומדת: הלא ישוע כפרושי האמין בקדושת תורת משה והנביאים וידע עד כמה הזהירו התורה והנביאים על שמירת שבת; והאם לא הוא בעצמו שהזהיר על קיום המצוות הקטנות עם הגדולות? והוא אף הרים על נס את הסופרים והפרושים היושבים על כסא משה?

1 E. Kaine Diateke, *Text with Critical Apparatus*, London, British and Foreign Bible Society, 1928; *Novum Testamentum Graece*, Oxonii (Oxford), 1950.
2 C. G. Montefiore, *The Synoptic Gospels*, Ktav Publishing House, Inc., N.Y., 1968, Vol. I, pp. 62-66.
הספרים אחיאסף בע"מ, ירושלים תשי"ט, כרך רביעי, 229, ומה שכתב קלוזנר שם שאפשר שעברו תלמידיו על איסור אכילת תבואה חדשה ("חדש") אינו יודע מקורו. ובספרו ישו הנוצרי (הוצ' שטיבל, ירושלים תרפ"ב) כתב שעובדה זו היתה בשבת השניה לספירת העומר (ע' 292), ולא ידעתי מנין לו זה עד שמצאתי בתרגום העברי של הברית החדשה של יצחק זלקינסון שתירגם עפ"י נוסחאות כתב־יד sabbato deuteroproto והיה ביום השבת אחרי תנופת העומר, וכן מצאתי במילון היחזני של לידל־סקנט. ברם בספר *Jesus and the First Three Gospels* מאת Walter J. Bundy (Harvard University Press, 1955), p. 79 כתב שאין ביאור משיבץ למונח זה.

3 מתיא ז, יז—יט; לוקס טז, יז (הפסוקים בלוקס טז—טז נראים כסותרים פסוק יז, עיין מונטיפיורי שם, כרך א, 535-536); ועיין שבת קט"ז ע"ב.
4 מתיא כג, ב—ג; ועיין שם כג, כג ולוקס יא, מב. ועיין מתיא ח, ה, מרקוס א,

— ואיך פתאום המליץ על חילול שבת של תלמידיו הקשור באיסור שהוא מן התורה? והלא לפי דברי עצמו, המבטל אחת מן המצוות הקלות והמלמד לבני-אדם לעשות כמותו, קטן יהיה במלכות שמים! ואם תאמר, שחס על תלמידיו שחיללו את השבת מחמת רעבון, כיצד התיר איסור תורה מחמת רעבון? והלא התורה אסרה הקצירה אף אם הוא קוצר מתוך רעבון, שאם לא כן הותרו כל האיסורים כשהאדם רעב וזהו דבר שאין הדעת סובלתו. ומה ראייה הביא? דוד שאכל מלחם הפנים בשעה שחיוו היו בסכנה ובורח היה מן המלך שאול וזעפו, ולא היה בידו להשיג לחם באותה שעה בשבילו ובשביל הנערים שהיו אתו. גראה הדבר, שהרעבון שעליו מדובר במתיא היה בולמוס שנוכר במשנה יומא פרק שמיני, משנה ו'. כפי שמתפרש שם זאת היא מחלה הבאה מחמת רעבון, שהסובל צפוי לסכנת מיתה! מסתבר שאין הכוונה שכל תלמידיו רעבו למות עד שחיללו שבת, רק שאחרים מהם סבלו ממחלה זו, או שתקפתם פתאום חולשה שנסתכנו על ידה. ומה שנאמר בלוקס שהתלמידים מללו את המלילות בידיהם, אולי עשו כן לא רק מפני שלא היו להם כלי-טחינה, כי אם גם למעט את האיסור, שהרי למלול מלילות ביד בשבת אינו אלא איסור שבות, ובמי שאחזו בולמוס הלא הדין שמאבילים אותו הקל קל תחילה. ולפרושים שהתאוננו על

מד, ולוקס ה, יד. ועיין עוד מתיא יד, יט; טו, לו; כו, כ; כו—כו, ועוד. וראה הערת מונטיפיורי שם 301. ועיין קלוזנר, ישו כנוצרי 401—396; יחזקאל קויפמן, גולה ונכר, כךך ראשון, ספר שני, 339 והלאה. לעומת זה, ראה אהרן קמינקא, כתבי בקורת היסטורית, 245 והלאה.

(5) שבת פ"ז מ"ב. ולקסוף מלילות בידיים אין זה קצירה על ידי שינוי, שהרי בתורה נזכרה קטיפה זו כדבר רגיל (דברים כג, כו). ועיין ברמב"ם הל' שבת פ"ה ה"ג, ובלחם משנה שם; שבת צ"ז ע"ב. ואפשר אמנם בקצירה לאחר ידו או בפיו שאין בזה אלא שבות, וחשבו אולי שהותר לצורך גדול. עיין תוספתא שבת (הוצ' ר"ש ליברמן) פ"ט, י"ד, ובתוספתא כפשוטה חלק שלישי, 145. ועיין אור שמח הל' שבת פכ"א, ה"י. ואולי אפשר לומר שהיה כאן גם ענין של חצי-שיעור, שכידוע יש המקשרים המחלוקת של ר' יוחנן ור"ש לקיש לענין חצי-שיעור אף לגבי שבת (עיין רש"י שבת ע"ד ע"א, ובהגהות גליון מהרש"א, ברם עיין בירושלמי תרומות רפ"ו, ואין כאן מקומו), ויש גם אופן שלתלוש אינו אלא שבות והיינו במחובר שיבש, עיין שבת ק"ג ע"ב בתוספות ד"ה במחובר, ושבועות מ"ג ע"א בתוס' ד"ה כבצורות. ומה שלא נחשבה קטיפת המלילות בשדה אחר לגול, אולי היו שדות הפקר או של פאה או לפי דעת איסי ב"מ צ"ב ע"א שבביאת כל אדם הכתוב מדבר וכפשוטם של דבריו.

(6) מתיא ה, יט; ועיין מכתבו של יעקב ב, י. ובודאי שלא ביטל ישוע את דברי הנביאים שהזכירו על השבת.

(7) אולי זאת היא מחלת הסוכרת או המחלה spontaneous hypoglycemia שסימניה הם רפיון-ידיים, הזעה יותר מהרגיל והתעלפות שממנה תוכל להוציא הסוכרת. עיין *Family Medical Guide*, Meredith Press, New York - Des Moines, 1964, page 334. ובפירושו המשנה להרמב"ם פירש שבולמוס הוא ממיני הנכפה, ואולי כונתו למחלות שהוכרו שמהן תוכל לבוא תרדמה הקרובה למחת coma ואם זו מחלת hypoglycemia הרפואה היא לאכול דברים מתוקים, וזהו שאמרו שהרפואה היא לאכול אליה בדבש או קמחא דשערי כדובשא או תאנים (עיין יומא פ"ג ע"ב).

(8) עיין יומא שם: א"ר יוחנן פעם אחת אחזני בולמוס, ועיין שם הסיפור על ר' יוסי ור' יהודה ששניהם אחזם בולמוס בהליכתם בדרך. על פי זה מובן גם כן מה שקטפו התלמידים מלילות בשדה אחר, לפי שדבר זה הותר משום פיקוח נפש וכמסופר ביומא שר' יהודה חטף ככר מן הרועה. ויש לעיין עוד בזה מצד הדעה שגזל לא הותר משום פיקוח נפש (עיין כתובות י"ט ע"א ובראשונים שם). ואולי זאת היא שיטת ר' יוסי שם ביומא.

(9) יומא פ"ג ע"א; ועל מלילת מלילות בידיים עיין לשון רש"י בבבבא י"ב ע"ב מוללין מלילות, דדש כלאחר יד הוא דאפי' בשבת לאו דאורייתא הוא אלא מדרבנן. ועיין ברמב"ם הל'

תלמידיו, ענה ישוע שגם לדוד הותר לאכול לחם הפנים שאסור לזרים מפני שאחזו בולמוס⁹. גם השיבם מהמסורת, שהשבת מסורה לכם ואי אתם מסורים לשבת¹⁰. ואלה שהתאוננו אולי לא ידעו שבולמוס אחז את התלמידים, או שהיו חברי כת של פרושים, שהחמירו בחילול שבת לשם פיקוח נפש¹¹.

באוונגליונים של מרקוס ולוקס השמיטו את ענין הרעבון שהמריץ את התלמידים לחלל שבת, אולי מפני שבזמן שנכתבו הספרים האלה כבר נשכח עצם הענין, או שרצו שחבריהם יעלימו את העובדות כדי לגנות את הפרושים¹². ומה שנאמר על ישוע שהתפאר שהוא אדון השבת, אולי מעולם לא אמר כן, אם אמר, אפשר שכוונתו היתה על הרעיון שהאדם הוא אדון לשבת, שהרי לו נמסרה השבת, כעבור ימים ייחסו לו את הדברים כאילו אמר זה על עצמו. וכן מה שנאמר שם שמי שגדול מן המקדש עומד בקרבם, אולי היתה כוונתו על הלימוד שפיקוח נפש דוחה שבת, מאחר שעבודת המקדש דוחה שבת, וללמד זכות על הפושע שלא יומת נדחית עבודה, הרי שפיקוח נפש דוחה שבת — מכאן שהאדם גדול מן המקדש¹³. ונסתרו הדברים על ידי תלמידיו ותלמידי תלמידיו.

שבת פכ"א, י"ד: המולל מלילות מולל בשינוי כדי שלא יראה כוש. ועיין שבת קכ"ח ע"א. ובתוספתא שבת (הוצ' ר' שאל לברמן) פי"ד, יא, ועיין תוספתא כפשוטה למסכת שבת 237-238, ו"240, ומסכת ביצה 639 מה שכתב הגר"ש ליברמן שם.

10) עיין מנחות צ"ו ע"א וברש"י שם; ירושלמי יומא פ"ח ה"ה; ועיין ילקוט שמואל א רמז ק"ל בשם הירושלמי.

11) עיין יומא פ"ה ע"ב בשם ר' יונתן בן יוסף, ובמכילתא כי תשא על שם ר' שמעון בן מנסיא.

12) עיין על מכות פרושים משנה סוטה כ' ע"א ובגמרא כ"ב ע"ב, ועיין בירושלמי סוטה פ"ג ה"ד. ועיין שם גם על חסיד שוטה, ובירושלמי הונומה היא: ראה תיגוק מבעבע בנהר אמר לכשאתלוחץ תפילי אצילנו עם כשהוא חולץ תפיליו הוציא זה את נפשו.

13) אם כי ישוע בעצמו היה הפכפך ומתגרה בחכמי ישראל (גיטין ג"ז ע"א, אם באמת זהו ישוע של הברית החדשה, עיין סנהדרין ק"ו ע"א שהיה ישוע בזמנו של ר' יהושע בן פרחיה) בכל זאת קשה להאמין שהיה מתיר חילול שבת בפרהסיא אם לא מטעם אחר, על כל פנים שלא לסכן את תלמידיו, הרי אם לא היו דנים דיני נפשות בזמן ההוא אם מטעם שבתלו דיני נפשות (עבודה זרה ח' ע"ב), אם מטעם שלא היו דנים על השבת רק על רציחה (מכות ז' ע"א), אפשר שהיו מביאים אותם לבית-דין ומכים אותם מכת-מרדות.

14) שבן-ארם האמור כאן הוא תחליף לאדם, עיין *International Critical Commentary*, *Matthew XII, 5*. ועיין יומא פ"ה ע"א ע"ב, והרי אף הלימוד על פי קל וחומר ממילה נמסר בבשורה של יוחנן ז, כב-כג. והלימוד מהושע: כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו, ז), כנראה היא דרשה שלהחיות חשוב יותר מזבח. ועיין אדר"ג (הוצ' רש"ו שכטר, נוסחא ב פרק ח): "מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בדרך ורץ אחריו ר' יהושע אמר לו: איני לנו שאבד בית חיינו מקום שהיה מכפר על עונותינו א"ל אל תירא יש לנו כפרה אחרת תחתיה, א"ל: מה הוא? א"ל: כי חסד חפצתי ולא זבח". ועיין סוכה מ"ט ע"ב: "א"ר אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות, שנאמר: עשה משפט וצדקה נבחר לך מזבח, וא"ר אלעזר: גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה" וכו'. ובילקוט הושע רמז תקכב: "כי חסד חפצתי ולא זבח: אמר הקב"ה חביב עלי חסד שאתם גומלים זה לזה יותר מכל הזבח שנבחר שלמה לפני". ועיין בירושלמי שקלים פ"ב ה"ה: "אמר לו הקב"ה לדוד וכו' כלום שלמה בנך יבנה בית המקדש, אלא להקריב בו קרבנות ציבור, חביב עלי משפט וצדקה שאתה עושה יותר מן הקרבן שנאמר עשה משפט וצדקה נבחר לך מזבח". ובפסיקתא רבתי (הוצ' רמ"ש כ"ה ע"ב כ"ו ע"א): "שבא הרעב בימי דוד שלש שנים והיה לדוד כמה תסבריות צבורין כסף וזהב מה שהיה מתקן לבניין בית המקדש, והיה צריך להוציא להחיות את הנפשות, ולא עשה כן, אמר לו האלקים: בניי מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בניין, לא היית צריך אלא להחיות בו נפשות לא עשית כל חייך" וכו'.

עוד מסופר על ישוע שריפא בשבת אדם שידו צמתה, והפרושים שאלוהו אם מותר לרפא ביום השבת. הוא השיב להם שכשם שמי שיש לו רק שה אחד ויפול לבור, שבוודאי יעלהו מן הבור, כך מותר לעשות טובה לאדם ביום השבת". באמת אין להבין, מה היתה תלונת הפרושים על שריפא בשבת, שהלא לא ריפא בסממנים רק במגע ידו, איזה חילול שבת יש כאן? וגם לא נראה שהיתה כאן לחישה על המכה שאסורה בכלל". לכל היותר, יש כאן מעשה חול (עובדין דחול"¹⁷), ברם לא יהא הדבר אלא כשידוכין, ביקור חולים וניחום אבלים". אלא שנראה שכל הסיפור בדוי מן הלב, או שנפגש ישוע עם פרושים שרצו למצוא תואנה להתגולל עליו אף אם לא עבר עבירה.

ובענין האכילה בלי נטילת ידיים שהאשימו בה את תלמידי ישוע, נראה כדברי האומר שמצות נטילת ידיים לחולין עדיין לא הובאה למנין"¹⁸, או עדיין

15) מתאי יב, יג. לוקס יג א—יז (ושם: הרי מותר לפתח שורו וחמורו ולהליכו לשוקת מים בשבת); שם יד, ה. ועיין שבת קכ"ח ע"ב; תוספתא שבת פ"ד, ג (הוצ' הגר"ש ליברמן). ובענין העלאת בהמה מבור בשבת הרמב"ם כתב (הל' שבת פכ"ה, כ"ו): "בהמה שנפלה לבור או לאמת המים אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה, ואף על פי שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים, מפני צער בעלי חיים לא גזרו, ואסור להעלותה בידו". ובמגן אברהם אורח חיים סימן ש"ה ס"ק י"א הביא פסקו של הרמב"ם וסובר שאסור להעלותה אפילו במקום צער בעלי חיים. ברם בספר אליהו רבה (אור"ח ס"ק י"ח) הביא דעות כמה פוסקים שכשאי אפשר על ידי כרים וכסתות מותר להעלותה בידים (שלטי הגבורים שבת שם בשם ריא"ז שכתב בשם מו"ה ובי"ח לטור אור"ח סי' ש"ח. ולהב"ח נראה שהשאלה כאן היא זו של הוצאה מכרמלית, עיין אליהו רבה אור"ח ש"ח ס"ק פ"ג. ועיין עוד פירוש ופסקי רי"ד, הוצ' אהרן חייטריק, ניו-יורק תשכ"ב, שנח'שנט). ועיין בשו"ע הרב ש"ח, כ"ו, וראה בשפת אמת לשבת קכ"ח ע"ב. והנה במתאי יב, יא נזכר איש מכס כי יהיה לו כבש אחד probatón eā ונפל בבור וכו', משמע שהיתר העלאה הוא משום שיש לו רק כבש אחד, וזהו כדברי הרב בשו"ע שבמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דעת המחירים בהעלאה. אולם בלוקס (יד, ה) נאמר סתם: אם יפול חמור או שור של איש מכס לבור. ואין ברור כדבריו של ישוע אם טעם ההיתר לבני אדם היה משום הפסד ממון או משום צער בעלי חיים. (ועיין אף הקורנתיים א, ט, ט, דבריו של שאל: לא תחסום שור בדישו, וכי הקב"ה חס על השור?) ובהלכה הלא מבורר שמשום הפסד ממון אין מתירים אפילו איסור דרבנן רק משום צער בעלי חיים. ובענין הולכת בהמה לשוקת בשוק עיין משנה וגמרא שבת קנ"ה ע"ב, ובריש פרק שני של עירובין (י"ז ע"ב).

16) עיין סנהדרין ק"א ע"א; תוספתא שבת (הוצ' ר"ש ליברמן) פ"ז, כ"ג. במתאי יב, יג נאמר שאמר ישוע לחולה לנטות את ידו ונתרפא. במתאי ט, ב ריפא את החולה במחלת השיתוק באמרו לו שנסלחו עונותיו (לא נאמר כאן שישוע סלח עונותיו, והדברים שנאמרו על אודותיו אחרי כן, ט, ה, שיש לבן האדם כח לסלוח עונות כנראה נתיחסו לו בשקר). ובמתאי ח, טו נאמר שריפא על ידי מגע ידו (ואין לנו ענין כאן אם באמת הועילו רפואותיו). ומצינו כן גם בחכמי ישראל (ברכות ה, ע"ב). ומה שקשר ריפוי מחלות עם סליחת עונות הוא על פי תהלים קג, ג: הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואכי. ועיין ישעיהו ו, י. והשווה עוד ישראל אברהםס. Pharisaism and the Gospels, I, 108 ff. ועיין עוד לוקס יב—כו (וגם שם ריפא על ידי מגע יד); שם ו, ו—י; שם יג, יג; שם יד, ג; מרקוס ג, א—ה. ואיני יודע מה איסור יש כאן לרפא בשבת במגע יד, שהרי אין כאן משום שחיקת סממנים שיגזרו על רפואה כזאת (עיין שבת נ"ג ע"ב), ורפואה שעל ידי לחש שמותר עיין הגהות מיימוני הל' שבת סעיף ד' שהתיר ללחוש בשבת, ובפרט אם יש בזה חולי כל הגוף, ואולי אין זה גרוע מרפואה על ידי שינוי בחולי כל הגוף (עיין שו"ע אור"ח שכ"ה, סעיף י"ז). שוב ראיתי בגולה ונכר, שם, 349, הערה 1, שהעיר כמו כן, בדרך כלל.

17) עיין ביצה כ"ח ע"א. ועיין דבריו של ראש הכנסת לישוע בלוקס יג, יד.
18) ועיין בתוספתא (הוצ' הג"ל) פ"ו, כב: ואין מתפללין על החולה בשבת ובית הלל מתירין, ובתוספתא כפשוטה, 278. וגם בית שמאי אין אוסרים אלא שמוטע בשבת.
19) מתאי טו, ב; מרקוס ז, א. ועיין מונטיפיורי שם, 139—138.

לא פשטה בין המון העם. ואפשר שהאשימו הפרושים את תלמידי ישוע (כנראה שהוא עצמו קיים מצות חכמים) בזה שלא אכלו חולין בטהרה כמנהג החסידים, והלא הם ראו את עצמם כחסידים שאינם מסתפקים בקיום שורת הדין. ואלה שאינם אוכלים החולין שלהם בטהרה נחשבו אצל מקצת החכמים כעמי הארץ²⁰, ואפשר עוד שקשה היה להם להשיג מים באופן שעל פי דין פטורים מנטילת ידים²¹, או שאכלו פחות מכשיעור²².

תשובתו של ישוע על תלונת הפרושים היא מפליאה. הוא מאשים את הפרושים שעל ידי קבלתם ביטלו מצות האלקים, שהרי האומר לאביו ולאמו: קונם עליכם נכסי, הרי הוא מבטל בזה את מצות כיבוד אב ואם. והלא הוא בעצמו הזהיר על קדושת הדיבור שאף בלי שבועה יקיים האדם את דברו, שהן שלו

20) עיין ברכות מ"ז ע"ב שיטת ר' מאיר, עיין מתאי ה, כ, שדרש ישוע מתלמידיו שיתנהגו לפנים משורת הדין, ושבעדקתם תעלה על זו של הסופרים והפרושים.

21) עיין חולין ק"ז ע"א: „אמר להו רבי אבינא לבני פקתא בערבות אתון דלא שכיחא לכו מיא משו דייכו מצפרא ואתני עליהו לכולי יומא“. ועיין שם אם דוקא בשעת הדחק או אפילו שלא בשעת הדחק, ואם תלמידיו של ישוע היו זהירים בטבילה, אפשר שטבילתם עלתה להם לשם נטילת ידים. עיין חולין ק"ז ע"א. או שאפשר שאכלו במפה, עיין שם ק"ז ע"ב, ועיין רמב"ם הל' ברכות פ"ו הי"ח ובראב"ד, ובכ"מ ובלח"מ ובהגהות מיימוני שם. ועיין פסחים מ"ז ע"א שלנטילת ידים צריך ללכת עד ארבעה מילין אולם לחזור אינו חייב אלא מיל, ועיין ירושלמי ברכות פ"ח ה"ב. ולכאורה הרמב"ם פירש הך דפסחים מ"ז דוקא לענין תפילה וק"ש כבברכות ט"ז ע"א מדלא הביא הך דינא לענין נטילת ידים כלל. ועיין שו"ע א"ח קנ"ח, סעיף ט', שבמדבר ובמקום סכנה פטור מנטילת ידים, ואם על כל פנים חייב לאכול במפה. עיין בירושלמי במפרשים שם ובערוך השלחן סי' קנ"ח סעיף י"ד. ובמקום ה, א נאמר שרק אחדים מתלמידיו של ישוע אכלו בלי נטילת ידים, ואפשר על פי הג"ל.

22) עיין שו"ע א"ח שם במגן אברהם ס"ק ד'. והדברים המפורסמים שנאמרו שם על שם ישוע שלא מה שנכנס לפה מטמא כי אם מה שיוצא מן הפה — אפשר שדברים אלה לא נאמרו כלל באותו הקשר של נטילת ידים שהרי אין נטילת ידים מטהרת אוכל טמא אלא אדרבה מפני שהידים עסקניות גורו עליהן דרגת שני לטומאה שיטמאו קודש או תרומה (עיין שבת י"ד ע"ב), ומן התורה אין אוכל מטמא אדם האוכלו חוץ מגבלת עוף טהור (רש"י שבת י"ג ע"ב ד"ה האוכל) וגוירת טומאת גוויה אינה אלא מדרבנן (יומא פ' ע"ב), וגראה שמקורה מסוף ימי בית שני לאחר זמנו של ישוע, עיין משנה וגמרא שבת י"ג ע"ב, ועיין תוספתא כפשוטה מסכת שבת, 15. ואם כן דבריו של ישוע שאין הנכנס לפיו של אדם מטמא אינם אלא ניסוח מוסרי של ההלכה, והדברים האמורים בתורה: אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם (ויקרא יא, מג, ושם מד) אין הכוונה לטומאה ממש, כי אם לגיעול ומיאוס (עיין מלבי"ם) ועיין מה שדרשו חז"ל על זה ביומא ל"ט ע"א, ועיקר הטומאה של מאכלות אסורות הוא שמטמא את הלב (יומא שם), ומה שאמר (מתיא טו, כ), שאין אכילה בלי נטילת ידים מביאה את הטומאה על האדם, הדבר נכון מבחינת ההלכה, ואין טמא נטהר מטומאתו על ידי נטילת ידים, ולפיכך הדברים המיוחסים לישוע אינם ענין כלל למדובר. ומה שאמר שם שהיוצא מן הפה מטמא את האדם אולי יסודו בזה שרוקם של זב וזבה גידה וילדת מטמאים. והדברים הנאמרים שם: היוצא מתוך הפה יוצא מן הלב, כי מתוך הלב יצאו הרהורים רעים, רציחה, גיאופים וזנות, גניבות ועדות שקר וחירופים, אלה הם הדברים המטמאים את האדם (ועיין הנוסח במרקוס ז, כ—ג). מקור הדברים הוא בכמה מקראות המקשרים את הלב והלשון: הוות תחשוב לשונך (תהלים גב, ד); מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים, הטר ממך עקשות פה ולוות שפתים הטר ממך (משלי ד, כבד); כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט (שם י, כ). ועיין ספרי, כי תצא, רנד: ונשמרת מכל דבר רע, שומע אני בטורות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר, תלמוד לומר ערוה, אין לי אלא ערוה גנין לרבות עבודה זרה ושפיכות דמים וקללת השם ת"ל ונשמרת מכל דבר רע... כשהוא אומר דבר רע אף לשון הרע... כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה, שלא תהרהר ביום ותבוא לידי טומאה בלילה. ועיין שבועות ז, ע"ב: טומאת עבודה זרה וטומאת גילוי עריות וטומאת שפיכות דמים, וידוע שטומאת נגעים באה על עוון לשון הרע. ועיין שבת ל"ג ע"א, ועוד.

יהיה הן ולאן שלו יהיה לאו²³, והזהיר על קיום השבועה שאדם נשבע בשם בית־המקדש, המזבח והשמים²⁴. באמת כל התלונה אינה הגיונית, שהרי אם האדם ימכור כל נכסיו או יתנם במתנה גם כן לא יוכל לכבד את אביו ואת אמו. מלבד זה ישנן טעזדקאות, מלבד התרת נדרים, שעל ידיהם יוכל האדם לפרנס את הוריו אף אם הדירם הנאה מנכסיו²⁵. ונראה שכל התשובה, וגם הדברים המיוחסים לישוע שרק היוצא מן האדם מטמא ולא הנכנס אליו²⁶, כולם בדויים מן הלב ויסודם ביחס התלמידים, או תלמידי תלמידיהם לאחר ימים ושנים, שהתחילו יוצאים מכלל ישראל²⁷.

(23) מתיא ה, לו. השווה בבא מציעא מ"ט ע"א.

(24) מתיא כג, טז—כב. הדברים המיוחסים לישוע שהתריס כנגד הפרושים על שמבטלים שבועה שאדם נשבע בהיכל או במזבח או הנשבע בשמים. קשה לכוון דברים אלה לאיזה מושג הלכתי מכון כאן, ועיין מה שכתב יחזקאל קויפמן על זה בגולה ונכר, כרך ראשון ספר שני 349-350, שמדובר כאן על נדרים ולפי דעת ישוע גם הנודר בהיכל ובמזבח הרי אלו נחשבים כינויי נדרים אף אם אין כוונתו למשמש מזבח. אולם בדבריו על שמים כוונתו על שבועה (עיין שם הערה 4). ולפי דבריו גם על היכל צריך לומר כך שהוא נשבע במי ששיכן שמו בהיכל (מתיא כג, כא). ובאמת היה נראה לומר שכונתו של ישוע (עד כמה שאפשר לשער על דבריו המקוריים) היתה להוסיף בשבועות ובנדרים, שאפילו אלה שאינם חלים על פי דין בכל זאת צריכים היתר חכם ואיר לבטלם בחנם, ובפרט לעם הארץ. עיין נדרים י"ד ע"א, וירושלמי נדרים פ"ב ה"א, ורמב"ם ה"ל שבועות פ"יב ה"ג וה"ה ובה"ל נדרים פ"א הכ"ז. ועיין נדרים כ"א ע"ב וירושלמי נדרים פ"ג ה"א. והחכמים היו נשבעים בהיכל (עיין כריתות ח' ע"א : אמר רשב"ג : המעון הזה לא אליו הלילה וכו'), בעבודת המקדש (העבודה, גיטין נ"ה ע"א), בשמים (ברכות נ"ג ע"ב) במקום שלא רצו להוציא מפייהם שבועה בשם או בכינוי. וכנראה כנגד ההדיוטות שלא היו זהירים בקיום שבועות אלה (שבאמת יש דעה, כזו של הרמב"ם, שאין לשבועה כזאת תוקף) מזה ישוע. אלא שהנדרים על שבועה בזהב ההיכל או בקרבנות המזבח אין להם ענין, על פי ההלכה, רק לנדרים, לא לשבועות. ואולי מה שנאמר שם על זהב ההיכל הוא טעות. בארמית המקורית אפשר שנאמר : ד'הבא להיכלא (מה שניתן להיכל, היינו דם הקרבנות או קטורת), וטעו המעתיקים לחשוב זה : דהבא דהיכלא.

(25) עיין נדרים מ"ג ע"א ומ"ח ע"א. ועיין יחזקאל קויפמן שם 351. ומלבד זה הלא כיבוד אינו אלא משל אב (קידושין ל"ב ע"א ; רמב"ם ה"ל ממרים פ"ו ה"ג), רק כשאין לאב כופין לבן לזונן מתורת צדקה, ואף אם הדיר את אביו מנכסיו הלא יכול לתת מממונו לצדקה ומן הצדקה יפרנסו את האב. עיין בכסף משנה ה"ל ממרים שם. ועיין דבריו של פרופ' שמואל בלקין ב JBL, LV, pp. 227-234.

(26) עיין לעיל הערה 22.

(27) עיין מפעלות השליחים י, יא—כט.